

ВСЕУКРАЇНЬСЬКА АКЦІЯ «ПТАХ РОКУ»

УКРАЇНЬСЬКЕ ТОВАРИСТВО ОХОРОНИ ПТАХІВ

«СЕРПОКРИЛЕЦЬ ЧОРНИЙ — Птах 2014 року»

Українське товариство охорони птахів спільно з Національним еколого-натуралістичним центром запрошує до участі у Всеукраїнській акції «Серпокрилець чорний — птах 2014 року».

Серпокрилець чорний (*Apus apus*)

У минулому первинними середовищами існування цього виду були скелі, стрімчаки, урвисті береги річок, де птахи оселялися в щілинах і пустотах, а також і в дуплах, зроблених дятлами. Але вже в наш час серпокрильці чорні заселяють переважно міста і містечка, особливо місця з кількоповерховою забудовою — свої гнізда вони роблять у стінах будинків. Розмір популяції цього виду в Європі нині оцінюють у межах від 7 до 17 млн. гніздових пар.

Серпокрильці чорні повністю пристосовані до життя в повітрі й проводять його переважно в польоті. На крилах вони здатні житися, пити воду, спарюватися й збирати будівельний матеріал для гнізда. Пристосування виду до польоту вражає: довгі, але вузькі крила перетворюють його на швидкого та влучного мисливця на свою здобич — літаючих комах і павуків. Серпокрилець чорний розвиває найвищу швидкість у польоті — до 220 км/год.

Живляться серпокрильці «повітряним планктоном», що складається з дрібних комах і павуків, достатньо легких, аби повітряні течії піднімали їх високо вгору. Птахи ловлять більшість комах на великій швидкості. Широко відкритий рот функціонує як труба для ловлі комах. Під час годівлі потомства упіймані комахи зберігаються в горловому мішечку.

У серпні серпокрильці залишають європейські терени, щоб перезимувати в Африці. Повертаються в квітні-травні, а гніздування триває з травня по липень. У найкоротший сезон розмноження пара виводить тільки один виводок пташенят. Незабаром після цього молодь здійснює тривалий переліт до Африки. В Африці вони переміщуються за дощами, щоб мати переваги від швидких змін у популяціях комах. Молоді птахи повертаються на гніздові території, проте деякі залишаються в Африці. Полишаючи гніздо, серпокрильці чорні значно в меншій кількості, ніж інші види, гинуть у перший рік.

Усім охочим пропонуємо в 2014 році долучитися до акції «Птах року» й провести власні спостереження за серпокрильцем чорним у своїй місцевості. А в ході спостережень з'ясувати: де і як мешкає птах, де влаштовує гнізда, хто його сусіди і вороги під час гніздування, які особливості поведінки й життя притаманні видові в природі тощо.

Українське товариство охорони птахів разом із Національним еколого-натуралістичним центром оголошує також про проведення Всеукраїнської акції «Серпокрилець чорний — птах 2014 року» серед школярів. Протягом року чекаємо на ваші спостереження, розповіді про заходи, які ви проведете в школі чи гуртку — конкурси, лекції, випуск стінгазет, листівок тощо; а також оповідання, казки, вірші про серпокрильця чорного, написані та придумані вами самостійно чи разом із учителями або батьками, а також малюнки та фоторепортажі, що ілюструють вашу роботу та птаха нинішнього року. Але перш ніж братися до оформлення своїх робіт, обов'язково прочитайте вимоги, що наведені нижче, а також використовуйте порадами, викладені в Програмі спостережень за видом.

ВСЕУКРАЇНСЬКА АКЦІЯ «ПТАХ РОКУ»

Фото Maciej Szymanski

ВСЕУКРАЇНСЬКА АКЦІЯ «ПТАХ РОКУ»

Вимоги до робіт у рамках акції «Серпокрилець чорний — птах 2014 року»

- Письмові роботи (реферати, спостереження, розповіді, казки, вірші тощо) надсилайте в паперовому або електронному вигляді. Ми будемо раді отримати роботи в електронному вигляді — на електронну пошту або електронних носіях (дисках). Такий спосіб допоможе заощадити папір і збереже природу!
- **Прагніть зменшити вплив на довкілля, потурбуйтеся, щоб в оформленні роботи було якомога менше різноманітного пластику — папок, прозорих плівок, файлів тощо, натомість використовуйте паперові папки й альбоми. Екологічний підхід до оформлення роботи оцінюватиметься окремо!**
- У рефератах і описах виду **не забувайте** зазначати першоджерело (автора, книгу, журнал, адресу веб-сторінки) як у самому тексті, так і в списку літератури. А також зазначайте авторів усіх фотознімків або джерело звідки їх узято. При оцінюванні робіт ми приділятимемо окрему увагу цьому критерію.
- Оформлення галерей і фоторепортажів — ми сподіваємося побачити там фотознімки, зроблені вами чи вашими колегами (вчителями, наставниками, батьками). Не хвилюйтеся, якщо не всі знімки будуть суперпрофесійними, головне що вони ілюструватимуть вашу активну роботу.
- Малюнки й інші поробки зроблені власноруч надсилайте в натуральному вигляді звичайною поштою.
- Чітко зазначайте своє прізвище та ім'я, вік, школу, адресу, а також прізвище, ім'я, по-батькові керівника роботи.

Роботи з поміткою «Птах року» надсилайте до **15 листопада 2014 року** на адресу:

Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді

вул. Вишгородська, 19, м. Київ, 04074

Валентина Миколаївна Жестерьова

valentina@nenc.gov.ua

ВСЕУКРАЇНСЬКА АКЦІЯ «ПТАХ РОКУ»

ПРОГРАМА спостережень за серпокрильцем чорним — птахом 2014 року

Основні місця спостережень за видом: відкриті місцевості, зокрема вулиці в населених пунктах, подвір'я поміж кількоповерховими будинками, міські площі, береги великих водойм і водні плеса невеликих озер і ставочків у населених пунктах, а також пустища на околицях міст і містечок.

I. Чисельність і розподіл серпокрильців чорних

Проведення обліків серпокрильця чорного. Для цього слід робити так:

- При обліках серпокрильців рекомендовано проводити точкові обліки в місцях, де тримаються ці птахи.
- Точкою умовно називаємо ділянку радіусом близько 50 м, у межах якої потрібно буде проводити облік птахів.
- Для відбору облікових точок потрібно обрати сектор, у якому знаходяться один чи кілька типів із перелічених вище місць спостережень. Обстежити сектор шляхом проходження по маршруту, на якому знаходяться вищезначені характерні місця перебування серпокрильців. У щоденнику спостережень зареєструвати виявлені ділянки, на яких були зустрінуті серпокрильці, пронумерувавши її — кожній ділянці присвоїти умовний номер;
- Зробити опис кожної зареєстрованої ділянки:
 - назва району;
 - у межах забудови: назва вулиці й номери будинків, щільність розташування будинків і їх опис (одно-, багатоповерхові; яка архітектура), деревні насадження, водойми в зоні забудови;
 - за межами забудови: умовна назва місцевості, опис середовища (парк, пустище тощо).
- На кожній відібраній ділянці обрати стаціонарне (постійне) місце для проведення обліку — це має бути точка, з якої добре проглядається ділянка в радіусі близько 50 м.
- На кожній вибраній стаціонарній точці для проведення спостережень визначити маркер (добре помітну мітку).
- Щотижня, один-два рази на тиждень (найкраще вранці, але можна і протягом дня) відвідувати зареєстровані ділянки, ставати на стаціонарній обліковій точці і протягом приблизно 15 хвилин оглядати територію. В процесі огляду реєструвати помічених серпокрильців. Зазвичай, це будуть зграї літаючих птахів.
- Дані обліку записувати за такою схемою:
 - Дата і час спостережень;
 - Погодні умови;
 - Скільки серпокрильців помічено. Якщо у якийсь день птахів не було помічено на ділянці, то про це теж вказувати;
 - Яка висота польоту (літають низько над землею, не дуже низько, високо), стрімкість польоту (стрімко літають, посередня швидкість). Звичайно, краще вказувати висоту польоту в метрах від поверхні землі (за приблизною оцінкою);
 - Елементи поведінки: просто літають у повітрі, запурхують у щілини чи інші пустоти будівель (де зазвичай будують гнізда).

Для зручності подальшого аналізу зібраного матеріалу, записи кожного обліку рекомендується заносити в таблицю.

ВСЕУКРАЇНСЬКА АКЦІЯ «ПТАХ РОКУ»

Таблиця для запису даних обліку серпокрильців

Ділянка № ____

Область, район, населений пункт

Дата обліку	
Години обліку	Початок обліку ____ год. Кінець обліку ____ год.
Погода	
Кількість облікованих особин	
Висота польоту, м	
Елементи поведінки	

II. Фенологічні спостереження за птахами

Серпокрильці зазвичай прилітають в Україну після зимівлі у другій половині квітня – на початку травня, в залежності від регіону. Але в теплу весну перших птахів можна спостерігати навіть раніше. Тому фенологічні спостереження за серпокрильцем слід розпочинати з початку квітня (південні області України) чи з середини квітня (Центр, Північ, Захід, Схід України), аби не пропустити появу перших птахів.

Для збору фенологічних даних необхідно прокласти маршрут через ділянки, на яких у минулі роки спостерігалися серпокрильці, або місця, характерні для цього птаха (вони перераховані вище під заголовком «Основні місця спостережень»).

У щоденнику зробити короткий опис маршруту з деталізацією ділянок, привабливих для серпокрильців (перелік див. вище).

У період з початку квітня до серпня включно на закладеному маршруті проводити фенологічні спостереження. З початку квітня до середини травня, коли іде процес прильоту серпокрильців і початок гніздування, проходити маршрут 1 раз у 2 дні.

- Зафіксувати дату першого спостереження серпокрильців у 2014 році в своєму щоденнику спостережень. Цю дату також важливо зареєструвати на веб-сторінці, присвяченій збору даних про повернення мігруючих птахів на весні: <http://www.springalive.net/uk-ua/migrations/addnew>
- Дату масової появи серпокрильців.
- Дату зустрічі птахів із гніздовим матеріалом в дзьобі.

Із початком гніздування в серпокрильців проходити маршрут 1 раз у 3 дні.

- Відмітити зустріч птахів із кормом у дзьобі
- Дати вильоту молодняку з гнізд (у цей період в місцях спостережень помітне різке зростання чисельності серпокрильців, зростання галасу).

Після реєстрації вильоту молодих птахів із гнізд, достатньо проходити маршрут 1 раз на 5 днів.

- Відмітити дату зникнення серпокрильців із вашої місцевості спостережень у 2014 році.

Іншим методом збору фенологічних даних може бути вибір однієї чи декількох ділянок, характерних для серпокрильців, і регулярне відвідання їх. Коли серпокрильці прилетять, тоді можна відібрати для спостережень одну ділянку, на якій постійно тримаються серпокрильці, і на цій ділянці проводити спостереження за схемою, описаною вище.

Фенологічні дані рекомендовано заносити у таблицю.

ВСЕУКРАЇНСЬКА АКЦІЯ «ПТАХ РОКУ»

Таблиця для запису фенологічних даних
Ділянка № ____
Область, район, населений пункт

Фенологічні дані	Дата	Опис фенологічних явищ у природі: Які рослини розквітли, наявність комах у повітрі
Перша зустріч		
Масова поява		
Зустріч птахів із будівельним матеріалом		
Зустріч птахів із кормом		
Виліт молодняку		
Остання зустріч		

II. Спостереження за птахами в період гніздування

У травні обрати одну з ділянок, де тримаються серпокрильці.

У щоденнику спостережень описати обрану територію.

Для спостережень вибрати 1-2 гнізда (це будуть місця в будинках, куди серпокрильці регулярно залітають час від часу. Найчастіше такі місця розташовані на рівні кількох поверхів угорі).

Спостереження проводити з точки, з якої добре видно місця зальотів птахів. Також це мають бути місця, з яких турбування птахів від присутності спостерігачів буде мінімальним.

Спостереження проводити починаючи з другої половини травня, коли птахи вже займуть гніздівлі, і завершити після вильоту пташенят із гнізда.

Спостереження проводити 2-3 рази на тиждень. Оптимальним є спостереження за птахами по 1 годині 3 рази за день: вранці (орієнтовно з 8.00 до 9.00), удень (з 14.00 до 15.00), увечері (з 18.00 до 19.00). Однак частота та інтенсивність спостережень може бути меншою.

Під час спостережень записувати в щоденник такі відомості:

- Скільки разів птах прилітає до гнізда (партнер підгодовує птаха, який насиджує кладку);
- Зареєструвати дату, коли птахи почали носити їжу до гнізда (годувати пташенят);
- Скільки разів на годину приносять їжу до гнізда вранці, вдень і увечері;
- Зареєструвати дату вильоту пташенят;

Також важливими є збір даних про успіх гніздування птахів, Для цього, поряд із вище означеними даними, рекомендуємо також реєструвати такі відомості:

- Випадки випадання пташенят із гнізд: коли випало пташеня, за яких обставин, в якому стані знаходиться, як себе поводить, як поведуть себе дорослі птахи в цій ситуації, поява хижаків біля пташеняти (коти, ворони, сороки тощо).

ВСЕУКРАЇНСЬКА АКЦІЯ «ПТАХ РОКУ»

АНКЕТА

Серпокрилець чорний — Птах 2014 року

1. Дата спостереження
2. Місце спостереження (населений пункт, район, область)
3. Тип місцевості (центральна частина населеного пункту, околиці, водойми тощо)
4. Дата першого спостереження серпокрильця чорного в 2014 році
5. Приблизна кількість птахів, яку спостерігали
6. Як змінилася чисельність цього виду в Вашій місцевості за останні роки?
 збільшилася
 зменшилася
 не змінилася
 інше _____
7. Які місцеві назви серпокрильця чорного використовують в Вашій місцевості (місцеві, народні назви)
8. Коротко опишіть свою участь в акції «Птах року»
9. Спостерігач (прізвище, ім'я, по батькові)
10. Адреса
11. Електронна адреса (e-mail)
12. Дата заповнення
13. Чи є Ви членом Українського товариства охорони птахів?
 Так
 Ні, хочу стати
 Бажаю отримати більше інформації

УКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО ОХОРОНИ ПТАХІВ

Адреса для листування: а/с 33, Київ 01103
тел./факс: (044) 284 7131

www.birdlife.org.ua